

DOI 10.69085/ntf2024c058

**МЕЖДУ ГОЛЕМИТЕ И МАЛКИТЕ В ЛИТЕРАТУРАТА:
ПЪТЯТ НА АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ**

Елка Димитрова

Институт за литература, Българска академия на науките

**BETWEEN THE BIG AND THE SMALL IN LITERATURE:
THE PATH OF ANDREY GERMANOV**

Elka Dimitrova

Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences

The paper explores Andrey Germanov's (1932 – 1981) poetry from the collection of poems "Sprouts" ["Kalnove"] (1959) to the memoir book "Russet Boys" ["Shayachni Momcheta"] (1981). The study is developed with a view to the context of the changing political and sociocultural situation in Bulgaria in the period from 1944 to the beginning of the 1980s. Germanov's writings are interpreted within the thematic frame of the path *from the ideologically orthodox texts to the criticism of the political system*. A thesis is proposed that Germanov's eventual place between the "big" and the "small" Bulgarian writers of the period is predisposed by his ideological "transgression".

Key words: modern Bulgarian literature, communist regime, lyrics, memoirs

Метафората за „големите“ и „малките“ в литературата за мен неочаквано се оказа изследователски провокативна. Може би по начин, различен от този, по който би провокирала мнозина други. Оказа се провокативна с оглед на онова „между“ – предлога, чрез който е синтактично и семантично структурирана в наслова на тази конферентна тема. Това ме накара да се замисля съответно и за „междинните“ в литературата.

Въпросът за „големите“ и „малките“ писатели (който, разбира се, съвсем не съвпада с този за „големите и малките в литературата“), макар да звучи тривиално, би могъл да отведе към много и различни отговори.

При това той си остава трайно щекотлив въпрос. Хипотетичните „средни“ обаче не са особено ефективна и притегателна, а съответно – и разработвана тема. Затова реших да се насоча към тях, уточнявайки, че в случая разглеждам определението по-скоро „пространствено“, отколкото ценностно – като онези, останали някъде по средата между „големите“ и „малките“, без това на всяка цена да означава посредствена (средна) стойност на творчеството им.

И така, тук ще ме интересуват писателите, които не могат да бъдат определени нито като „големи“, нито като „малки“. По-точно – насочвам се към Андрей Германов. А още по-конкретно – към въпроса: Защо и как той някак мигрира между определенията „голям“ и „малък“?

Разглеждам творчеството му в рамките на един проект, по който от известно време работя – „Острови на неблажените. История на неконвенционалната българска литература от 1944 до 1989 година в нейния социокултурен контекст“ (<https://alterlitbg.com/>). Заедно с екипа на проекта (Георги Господинов, Надежда Стоянова и Мария Русева) в тази доста едра концепция сме обособили дванадесет тематични острова в българската литература от периода на комунистическия режим. Това са дванадесет концептуални „места“, събиращи автори и текстове, чието съществуване в литературата от периода е повече или по-малко самоосъзнато като неуютно. Занимават ни противоречията и условностите на опозициите между канон и не-канон, между официозно и алтернативно, между конвенционално и неконвенционално. Занимават ни и миграциите между тях, и тяхната взаимна пропускливост, и процесите на взаимното им моделиране, които впрочем са от значение и за настоящия аналитичен прочит. Тук само ще спомена няколко „острова“, които по някакъв начин се оказват релевантни за неговия герой – лирика, рубаиста, белетриста, мемоариста и шаржиста Андрей Германов. Става дума за: Лирическият остров, Етническият остров, Острова на жанровете, Провинциалният остров, с малко уговорки – и Смешният остров, и Детският остров. (Виждаме, че в нашия проект един писател може да обитава по няколко острова наведнъж, важно е да е налична радикалната единствена причина за това. А въпросните острови са симптоматичните „места“, на които/чрез които се самомаргинализират или биват маргинализирани редица писатели, стоящи противоречиво в течението на социалистическия реализъм.)

В рамките на този тип концептуализация прави впечатление фактът, че мнозина автори остават някак именно на *средна* позиция в социолитературен план: нито големи, нито малки (ако се позовем на кон-

ферентната метафора); нито канонизирани, нито низвергвани по партийна линия (преди 1989 г.); нито героизирани като бунтари, нито отявлено клеймени като конформисти (след 1989 г.). Веселин Ханчев, Добри Жотев, Андрей Германов, Петър Алипиев, Петър Анастасов са бързи и лесни примери за това.

Тук, разбира се, ще се спра най-вече на Андрей Германов, за когото в българското литературознание има всичко на всичко една очерково-изследователска книга – „В художествения свят на Андрей Германов“ на Дора Колева (Колева 2000), и един мемоарно-биографичен сборник, включващ и писма, съставен от съпругата му Рима Германова четири години след смъртта му – „Книга за Андрей Германов“ (Германова 1985).

За мен динамиката на идеите и убежденията в творчеството на Андрей Германов дава една много интересна и показателна картина за съдбата на редовия (клонящ към голям) представител на Априлското поколение. И тъй като самата визия за поколение в литературата води до волна или неволна уравниловка, тук ще направя и уточнението, че според мен мнозина от така наречените „априлци“ биват автоматично подложени на подценяване в съвремието ни именно заради вкарването им в тази – някога престижна – твърде обща категория.

От първата си стихосбирка – „Кълнове“ (1959), до мемоарната си книга „Шаячни момчета“ (1981, издадена посмъртно) Германов минава път, който съвсем не е еднозначен и еднопосочен. Особено интересно е да се наблюдава този път в активен паралел с контекста на променящата се политическа и социокултурна ситуация в България в периода от 1944 г. до началото на 80-те години.

В този смисъл ще обърна внимание на следната последователност. Андрей Германов започва като идеологически правоверен автор на поезия: „Кълнове“ (1959), „Работнически влак“ (1962), „Родов герб“ (1964). В „Равноденствие“ (1965) и „Преображения“ (1968) вече наистина има някакво „равноденствие“ и „преображение“ – и като лирическо бягство в природното съзерцание, и като абстрактна (критична) равносметка за живота на привидно успяващия в политическата система на времето човек.

Тази линия на неугодно пребиваване на индивида в социалния живот се задълбочава. Тук, в този тематичен план, стъпка по стъпка се залагат питання, които ще се разраснат в ясно артикулирани критики в по-късни текстове на поета. Тези питання започват като изрази на субективен дискомфорт, по-скоро – като усъмнявания на субекта („Преодолявам радостта у себе си“), за да се развият в отчетливо назовани

проблеми – негови и на обществото, – да се превърнат в саморазобличения и разобличения на нещастливия индивид в едно общество с видими дефекти, като при това през цялото време имаме предвид (напомня ни се), че става дума за успяващ човек в проспериращо общество (стихотворенията от „Самоубийствено живеем“, 1979).

Паралелно с това все по-ясно звучи, все по-видимо се развива линията на буколически осмисляната природа, на съзерцанието на природата като вселена, алтернативна на социалното битие на човека. Природата, спомените от детството, селото като идеален етически топос – това са основните убежища на зрелия Германов.

В някои от текстовете на „Самоубийствено живеем“ той вече е и откровено критичен към политическата система автор.

А в посмъртно издадената си мемоарна книга „Шаячни момчета“ (1981) Германов с особена яснота ревизира, дори сам се противопоставя и на еднозначния етно-патриотичен план (и плам), с който така бойко е започнал пътя си на надежден млад поет.

Изобщо патетичната принадлежност към официалната партийна линия; усъмняванията в нея; разочарованията и критичният поглед – това са основните етапи, през които поетът минава в отношенията си със „системата“, за да се окаже в крайна сметка на свой ред подценен от нея, да бъде уравниен някъде между големите и малките, без да е „равен“, без да е „среден“ по никакъв начин като поет.

Защото векторът на социалистическата целеустременост за Германов от една своя точка нататък се оказва прекъснат, отклонен, разклонен в различни посоки. Консистентността на човека се пропуква, разпада, трансформира се в самоубийствена безпосочност, от която излез е само ясната критика на причината – проблемно устроеното общество и конформизма на индивида спрямо него.

Пак тук трябва да се споменат и неговите специфични рубаи, импулсирани от Омар Хаям (към персийския поет Германов се обръща и в свое отделно, класическо стихотворение).

Пак тук трябва да се обърне внимание и на процеса на сриване на етно-патриотичния план в текстовете му. Едрият начален план на абстрактния патриотизъм при Германов постъпателно се препъва и срива в конкретните стъпки на ежедневието. (А той е една от носещите идеологеми на ранното му творчество!) Така се стига до етническата споменна идилия от „Шаячни момчета“ за прекръстеното на Яворово село Потрушан – идилия, която заменя антитурските и натъртено български стихове от цикъла „България“ в „Кълнове“ например и от още много

текстове в същия валидиращ патриотичен дух от края на 50-те и първата половина на 60-те години.

Пак тук само споменавам бягството на поета в шаржа – книгата „Парнас около нас“ (1974), създадена в тандем с Иван Николов (Германов, Николов 1974).

И конкретно в този контекст добавям следното: по ирония на съдбата умаленият от системата А. Германов става действително голям именно в спомените си за детството – „Шаячни момчета“ (1981) (ако обърнем *и* по този начин метафората за големите и малките).

Ще завърша това изложение с два поетически примера, ясно онагледяващи пътя на поета, предпоставил трудната определимост на неговото позициониране. Първият е стихотворението „Българско“ от цикъла „България“ на стихосбирката „Кълнове“ (Германов 1959: 7):

Българско

Моят працядо бил тракиец,
един българин твърдоглав.
Той с кръвта си платил в робията
свойто българско име и нрав.

Дядо цял живот с ниви се борил
и една му била радостта –
че в игрите под стария орех
трима българи нови растат.

Тате гледал със радост, че сучат
синовете от българска гръд,
че от българска книга учат,
че под българска песен спят.

А аз четох за Левски и Ботев,
аз премислих не един век
и разбрах, че трябва в живота
да съм българин и човек.

Може аз по земята стара
да не мина навред, ала знам,
че за моята млада България
свойта младост и сили ще дам.
Да я видя цъфтяща, прекрасна

и в пръстта ѝ да легна без скръб,
ако знам, че над мен ще порасне
един плещест
балкански
дъб.

Срещу него, в антитеза, бих поставила „Приятелско събиране“ от двадесет години по-късно излязлата стихосбирка „Самоубийствено живеем“ (Германов 1979: 43):

Приятелско събиране

Един от вас е писал против мен.
Плика наплюнчил, пуснал е писмото.
Погледал телевизия успокоен
и при жена си легнал във леглото.

Той с нас яде и пие в тоя час.
И готви тихо, неразкаян Каин,
нов донос против някого от нас.
Окалян съм. Окаян съм.
Отчаян.
Един от вас е писал против мен.

И така, виждаме един автор с привидно безпроблемна съдба в литературата и в живота си (1932 – 1981 г.), автор, чиято творческа дейност преминава в „най-социалистическите“ години на българската култура (от края на 50-те до началото на 80-те). Непреследван, несанкциониран, но подмолно изтласкван от „големите“ към „малките“ в рамките на режима заради ясно изказаната си и искрено преживяна етика, Германов по силата на същата *относителна* политическа безпроблемност остава в редиците на „средните“ и след промените през 1989 г. И това е колкото поетически спорно, толкова и политически репресивно – макар и на малки стъпки, макар и в малки дози – самоубийствено, но все пак – живеене, живеене, но самоубийствено. Бих казала, в този приглушен откъм интерес и осветеност контекст остават пренебрегнати редица автори от поколението на Германов. А вглеждането в детайлите на тяхното поетическо ежедневие носи реалност, която не е изключено да се превърне от банална в екзотична – с все по-голямото отдалечаване от тяхното време, от един живот, структуриран в система, която

за достатъчно отдалечените поколения ще звучи повече дистопично, отколкото исторично.

ЛИТЕРАТУРА

- Германов 1959:** Германов, А. *Кълнове*. [Germanov, A. Kalnove.] София: Народна младеж, 1959.
- Германов 1962:** Германов, А. *Работнически влак*. [Germanov, A. Rabotnicheski vlak.] Варна: Държавно издателство, 1962.
- Германов 1964:** Германов, А. *Родов герб*. [Germanov, A. Rodov gerb.] Варна: Държавно издателство, 1964.
- Германов 1965:** Германов, А. *Равноденствие*. [Germanov, A. Ravnodenstvie.] София: Български писател, 1965.
- Германов 1968:** Германов, А. *Преображения*. [Germanov, A. Preobrazheniya.] Варна: Държавно издателство, 1968.
- Германов, Николов 1974:** Германов, А., Николов, Ив. *Парнас около нас: Дружески шаржове, пародии и епиграми*. [Germanov, A., Nikolov, Iv. Parnas okolo nas: Druzheski sharzhove, parodii i epigrami.] Пловдив: Христо Г. Данов, 1974.
- Германов 1979:** Германов, А. *Самоубийствено живеем*. [Germanov, A. Samoubiystveno zhiveem.] Пловдив: Христо Г. Данов, 1979.
- Германов 1981:** Германов, А. *Шаячни момчета*. [Спомени]. [Germanov, A. Shayachni momcheta. [Spomeni].] Варна: Георги Бакалов, 1981.
- Германова 1985:** Германова, Р., и др. *Книга за Андрей Германов*. [Germanova, R., i dr. Kniga za Andrey Germanov.] София: Отечествен фронт, 1985.
- Колева 2000:** Колева, Д. *В художествения свят на Андрей Германов*. [Koleva, D. V hudozhestveniya svyat na Andrey Germanov.] Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2000.